

УДК: 005.35

*Батьковець Г. А.,
lidabat@ukr.net, ORCID ID: 0000-0001-9268-7580,
к.е.н., доц., доцент кафедри маркетингу та менеджменту,
Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут,
м. Хмельницький*

*Ляшук К. П.,
xktei.nauka1@ukr.net,
викладач кафедри маркетингу та менеджменту, Хмельницький кооперативний торговельно-
економічний інститут, м. Хмельницький*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

***Анотація.** В статті обґрунтовано теоретичні аспекти необхідності формування сучасної моделі соціальної відповідальності. Визначено та систематизовано складові таких видів соціальної відповідальності: соціальна відповідальність держави, соціальна відповідальність бізнесу, соціальна відповідальність людини. Структуровано складові кожного виду соціальної відповідальності. Розглянуто особливості внутрішньої та зовнішньої соціальної відповідальності, приведені показники соціального розвитку України. Наведено чинники та показники, які впливають на рівень соціальної відповідальності через інтегральний регіональний індекс людського розвитку. Систематизовано основні проблеми та бар'єри щодо формування ефективної системи соціальної відповідальності, основними з них є недовіра населення країни до влади, корупційні схеми, розвиток сектора тіньової економіки, відсутність інформації про необхідність для соціуму такого явища, як соціальна відповідальність, перевага власних, приватних інтересів представників бізнес-структур в загальній економічній та політичній системі, відсутність стандартів та нормативно-законодавчого регулювання соціальних взаємовідносин, проблеми щодо визначення участі суб'єктів підприємницької діяльності для збалансованого розвитку території, неусвідомлене ставлення до проблем екосистеми, відсутність екокультури виробництва, доведено необхідність формування дієвого механізму соціального контролю та визначення мотиваційних факторів дотримання соціальних норм.*

Ключові слова: соціальна відповідальність, етика бізнесу, суспільство, соціальна взаємодія, соціальний розвиток, соціальний діалог.

*Batkovets H. A.,
lidabat@ukr.net, ORCID ID: 0000-0001-9268-7580,
Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Marketing and Management,
Khmelnyskyi Cooperative Trade and Economic Institute, Khmelnytskyi*

*Liashuk K. P.,
xktei.nauka1@ukr.net,
Lecturer of the Department of Marketing and Management, Khmelnytskyi Cooperative Trade and Economic
Institute, Khmelnytskyi*

ACTUAL PROBLEMS OF FORMATION OF SOCIAL RESPONSIBILITY SYSTEM IN UKRAINE

***Abstract.** The article substantiates theoretical aspects of the necessity of forming a modern model of social responsibility. The components of the following types of social responsibility are defined and systematized: social responsibility of state, social responsibility of business, social responsibility of person. The components of each type of social responsibility are structured. Features of internal and external social responsibility are considered, indicators of social development of Ukraine are given. Factors and indicators that influence the level of social responsibility through the integrated regional index of human development are presented. The main problems and barriers to the formation of an effective system of social responsibility are systematized, the main ones are the distrust of the population of the country to the government, corruption schemes, the development of the shadow economy, the lack of information about the need for the society of such a phenomenon as social responsibility, the advantage of own, private interests of business representatives. - structures in the general economic and political system, lack of standards and legal regulation of social relationships, problems in determining the share of business entities for balanced development of*

territories, unconscious attitude to ecosystem problems, lack of production eco-culture, the need to create an effective mechanism of social control and determination of motivational factors for adherence to social norms.

Key words: social responsibility, business ethics, society, social interaction, social development, social dialogue.

JEL Classification: L20, M14

DOI: <https://doi.org/10.36477/2522-1205-2019-58-04>

Постановка проблеми. Соціальна відповідальність як явище, що отримало статус важливості, визнане у нашому суспільстві порівняно не так давно. Адекватність та гнучкість взаємодії підприємств, організацій та зовнішнього середовища регулюється як з боку держави нормативно-законодавчими актами, так і зі сторони самих суб'єктів підприємницької діяльності через визначені регулятори і принципи. Однак чітко сформульованої концепції впровадження та застосування принципів соціальної відповідальності не існує, хоч деякі намагання мали місце. На жаль, багато суб'єктів, які мали би використовувати модель соціальної відповідальності, в реаліях цього не роблять, більше того, не задумуються над важливістю їх участі для суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам управління соціальною відповідальністю присвячена велика кількість статей та публікацій як зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Однак у більшості авторів дослідження даної проблематики (А. М. Гриненко, А. М. Колот, Г. В. Назарова, В. А. Скуратівський, О. Ф. Новікова, П. І. Шевчук) соціальна відповідальність розглядається через призму корпоративної соціальної відповідальності, поняття соціального партнерства та соціальної гендерної рівності. Такі вчені, як О. А. Грішнова, О. О. Герасименко, П. Д. Поребортнюк, Г. А. Конищенко, переважно розглядають питання соціального партнерства та соціального планування. Однак існує велике коло питань, які потребують вирішення, а саме: відсутня чітка модель взаємодії чинників зовнішнього та внутрішнього середовища та їх впливу на рівень соціальної відповідальності, не досліджено питання мотиваційних факторів щодо дотримання соціальних норм, а також показників ефективності соціальної відповідальності.

Постановка завдання. У зв'язку з цим метою даної статті є систематизація теоретичних доробок щодо видів та складових соціальної відповідальності, окреслення основних бар'єрів та перешкод для формування адекватної системи соціальної відповідальності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальна відповідальність як явище соціальне не може існувати без норм, правил та принципів, які регулюють відносини всіх суб'єктів господарювання. Відтак необхідно розмежовувати поняття соціальної відповідальності держави, соціальної відповідальності бізнесу та соціальної відповідальності громадянина, людини. Зрозуміло, що соціальна відповідальність бізнесу не є засобом

примусу та регламентується соціальними нормами. За що відповідає бізнес перед суспільством, декларує Мамонова В. Соціальна відповідальність бізнесу – це принцип роботи, при якому підприємство вважає важливим і необхідним брати участь у розвитку українського суспільства й держави в цілому. Це визначений рівень добровільної безкорисної підтримки вирішення соціальних проблем з боку підприємця, що має місце поза вимогами державних органів і над ними [6, с. 120].

Необхідно розмежовувати поняття внутрішньої та зовнішньої соціальної відповідальності бізнесу.

Відповідно, до внутрішньої соціальної відповідальності можна віднести наступне:

- гарантія працевлаштування;
- забезпечення ергономічних та інших вимог до робочого місця працівника відповідно до потреб посади та виконуваних обов'язків;
- забезпечення фінансової стабільності працівників та гарантії всіх виплат, як одноразових, так і постійних;
- формування програм соціального захисту з урахуванням потреб різних категорій працівників (перепрофілізація, підвищення кваліфікації, надання допомоги в самореалізації через залучення до участі у різного роду проектах, забезпечення умов отримання додаткових медичних послуг та виконання додаткових зобов'язань, задекларованих у трудовому договорі).

Зовнішня соціальна відповідальність є поняттям більш ширшим і включає наступні складові:

- добросовісне виконання функцій та обов'язків;
- відповідальність за товари та послуги, які виробляє чи реалізує підприємство;
- добросовісна співпраця з органами влади, конкурентами, партнерами, громадськими організаціями, яка націлена на двобічні комунікації з метою досягнення місії підприємства;
- посилення участі у заходах соціального сприяння розвитку громади та екологізації й охорони довкілля.

Соціальна відповідальність держави – це складний механізм формування соціально-орієнтованої ринкової економіки, що в багатьох аспектах підтверджує значення показника рівня соціальної відповідальності. Основними складовими можна визначити наступні:

- виконання соціально-економічних гарантій перед суспільством;

Структура показників соціального розвитку [1]

Країна	Індекс	Показник
Україна	Індекс людського розвитку (ІЛР)	0,751
	ІЛР з урахуванням соціально-економічної нерівності	0,701
	Індекс гендерного розвитку	0,993
	Індекс гендерної нерівності	0,285

- дотримання норм та прав людини, задекларованих у конституції та інших нормативно-правових актах;

- підтримка благодійних проектів у контексті реалізації соціальної політики держави;

- чітка взаємодія державних інституціональних органів, бізнес-структур, недержавних організацій й суспільства у вирішенні проблемних питань соціальної сфери;

- реалізація моделі децентралізації на всіх рівнях управління;

- оптимізація політики витрат на соціальний захист населення з метою вирішення проблеми зубожіння населення та процесу соціальної кластеризації;

- формування програми, яка передбачає вкладання грошей у розвиток якості людського капіталу, що пропорційно впливає на рівень життя суспільства.

Соціальна відповідальність людини переплітається з суб'єктивними факторами, які визначають місце і роль індивідуума в суспільстві. Досить часто популяризується думка про те, що соціальна відповідальність людини закладена в семантику слова "ментальність". Безумовно, що система цінностей, традицій формує певний вид відповідальності, однак такі чинники, як суспільне буття, поглиблений поділ праці, взаємовідносини в суспільстві між його членами, також визначають рівень готовності до соціальної відповідальності.

У вересні 2018 року було озвучено показники рівня людського розвитку, у списки увійшло 189 країн. Україна серед інших країн посіла 88 місце,

однак аналіз цих показників за минулі роки показує позитивну динаміку. Дослідження традиційно проводиться за групою показників-індексів (табл.1).

Втішним є факт, що індекси характеризуються позитивною динамікою і Україна змогла увійти до середнього рангу країн. Якщо керуватися статистичним збірником "Регіональний людський розвиток" Державної служби статистики України, можна прослідкувати цю динаміку за декілька років. Дані розраховано фахівцями Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Пуги НАН України. Розрахунки здійснено в розрізі 6 блоків та загального інтегрального регіонального індексу людського розвитку, а саме (табл. 2):

Блок 1 "Відтворення населення" (5 показників);

Блок 2 "Соціальне середовище" (6 показників);

Блок 3 "Комфортне життя" (6 показників);

Блок 4 "Добробут" (5 показників);

Блок 5 "Гідна праця" (6 показників);

Блок 6 "Освіта" (5 показників).

Ранжування здійснювалося відповідно до систематизації показників у блоках та їх ваги (впливу) на регіональний людський розвиток. Максимальний показник рангу – 22 (загальна кількість досліджуваних областей України). Інтегральний показник розраховується в діапазоні від 0 до 1,0, відповідно, чим вище значення, тим кращий показник.

Як видно з таблиці, загальний індекс людського розвитку Львівської області видозмінився за три роки в діапазоні до 1. Однак негативною динамікою характеризуються показники таких блоків як: "Відтворення населення", "Добробут", "Освіта".

Таблиця 2

Інтегральний регіональний індекс людського розвитку Львівської області [7]

Показник (max ранг 22)	2015 рік		2016 рік		2017 рік	
	значення показника	ранг	значення показника	ранг	значення показника	ранг
Інтегральний регіональний індекс людського розвитку	4,0810	3	4,1922	4	4,1307	3
Блок 1 "Відтворення населення"	0,7144	6	0,7347	2	0,6906	9
Блок 2 "Соціальне середовище"	0,7395	1	0,7325	3	0,7732	1
Блок 3 "Комфортне життя"	0,6504	4	0,6801	4	0,6724	2
Блок 4 "Добробут"	0,5544	15	0,6227	12	0,6454	14
Блок 5 "Гідна праця"	0,5858	8	0,5865	9	0,5137	7
Блок 6 "Освіта"	0,8366	11	0,8358	7	0,8355	8

Для формування високого рівня соціальної відповідальності в розрізі трьох видів, показники цих груп є в зоні ризику та впливають на процес усвідомлення вибору пріоритетів у соціальних взаємозв'язках.

У межах формування адаптивної системи соціальної відповідальності в Україні необхідно подолати ряд бар'єрів та перешкод, які, на жаль, спотворюють думку та уяву громадян щодо актуальності цього явища в сучасному суспільстві. Процеси глобалізації та інтеграції у вітчизняних секторах економіки дають змогу перенести (дублювати) позитивний досвід зарубіжних країн щодо вирішення цієї проблеми. В процесі дослідження даної проблематики, на нашу думку, можна сформуувати ряд негативних факторів (перешкод), які впливають на ефективну систему соціальної відповідальності, а саме:

- недовіра населення країни до влади, зміни політичних амбіцій;
- ретельно сформовані корупційні схеми, розвиток сектора тіньової економіки;
- відсутність інформаційного поля та інформаційного продукту з популяризації соціальної відповідальності в суспільстві;
- домінування особистих інтересів і лобювання інтересів бізнес-структур у системі державного та регіонального управління;
- відсутність стандартів системи соціальної відповідальності;
- не залучення до участі суб'єктів підприємницької діяльності у соціально-економічному розвитку територій та регіонів;
- неусвідомлене ставлення до проблем екосистеми, відсутність моделі збалансованого розвитку регіонів.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Для вирішення першочергових проблем у системі формування соціальної відповідальності Т. В. Кузнєцова пропонує “впровадити організацію навчань із залученням провідних фахівців та відомих філантропів, які б дали поштовх, мотиви та інструменти для впровадження соціальної відповідальності у національний бізнес” [2, с. 207].

У стратегії розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні особливу увагу приділено визначенню мети та переліку цілей, які, на думку розробників Стратегії, є первинною ланкою в її реалізації. Метою Стратегії є створення підґрунтя (як комплексу норм, правил, окремих організаційних механізмів) та сприятливих умов для інтеграції СВБ у діяльність компаній задля сталого розвитку України, зростання суспільного добробуту та вирішення питань, визначених у національних програмних документах [3, с. 3].

Однак, незважаючи на терміни реалізації Стратегії (2015 рік), Форум донорів для фінансування та координації програм не створений, так само, як і не створена платформа соціального діалогу між різними суб'єктами суспільного процесу для спроби вирішення проблем наявності соціальної

відповідальності в Україні. На думку авторів, усуненню перешкод для формування результативної системи соціальної відповідальності повинні передувати:

- роз'яснення та інформування про сучасні напрацювання у цьому напрямку (вітчизняні та закордонні) та їх вплив на загальний добробут населення;
- визначення норм соціальної відповідальності та їх безперечне виконання (особливо бізнес-структурами);
- робота по знищенню стереотипів у ментальності працівників та застосування мотиваторів для демонстрації переваг системи соціальної відповідальності;
- викоренення байдужості до тих, хто нас оточує, та до того, що нас оточує.

ЛІТЕРАТУРА

1. Індекс людського розвитку: Україна посіла 88 позицію серед 189 країн: веб-сайт <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/> (дата звернення 04.10.2019).
2. Кузнєцова Т. В. Стратегічні аспекти формування соціальної відповідальності бізнесу / Т. В. Кузнєцова, Л. А. Шергіна // Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції. – 2010. – № 3. – С. 207-210.
3. Концепція Національної стратегії соціальної відповідальності бізнесу в Україні: веб-сайт: <http://svb.ua/sites/default/files/201108> (дата звернення 12.11.2019).
4. Левицька Є. Г. Теоретико-методологічні засади розвитку соціальної відповідальності вітчизняних підприємств сфери послуг / Є. Г. Левицька // Ефективна економіка. – 2012. – №5. – С. 54-59.
5. Македон В. В. Дослідження процесів забезпечення соціальної відповідальності у провідних моделях корпоративного управління / Македон В. В. // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки. – Х. : ХНТУСГ, 2012. – Вип. 126. – С. 37-39.
6. Мамонова В. Механізми вдосконалення соціальної відповідальності бізнесу в Україні / В. Мамонова, К. Озерова. // Публічне управління: теорія та практика. – 2010. – № 2. – С. 120-124.
7. Статистичний бюлетень “Регіональний людський розвиток”: веб-сайт: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 02.11.2019).
8. Стратегія сталого розвитку “Україна – 2020” (схвалена Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
9. Цілі сталого розвитку: Україна [Національна доповідь 2017] / Міністерство економічного розвитку і торгівлі. – К., 2017. – 174 с.
10. Гоголя О. П. Соціальна відповідальність бізнесу : монографія / О. П. Гоголя, І. П. Кудінова ;

Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – Ніжин : Лисенко, 2011. – 175 с.

11. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку : моногр. / [за ред. А. М. Колота]. – К. : КНЕУ, 2012. – 501 с.

REFERENCES

1. Indeks liuds'koho rozvytku: Ukraina posila 88 pozytsiiu sered 189 krain, available at: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/> (data zvernennia 04.10.2019).

2. Kuznietsova, T. V. and Sherhina, L. A. (2010), Stratehichni aspekty formuvannia sotsial'noi vidpovidal'nosti biznesu, Problemy ratsional'noho vykorystannia sotsial'no-ekonomichnoho ta pryrodno-resursnoho potentsialu rehionu: finansova polityka ta investytsii, № 3, s. 207–210.

3. Kontseptsiiia Natsional'noi stratehii sotsial'noi vidpovidal'nosti biznesu v Ukraini, available at: <http://svb.ua/sites/default/files/201108> (data zvernennia 12.11.2019).

4. Levyts'ka, Ye. H. (2012), Teoretyko-metodolohichni zasady rozvytku sotsial'noi vidpovidal'nosti vitchyznianskykh pidpriemstv sfery posluh, *Efektivna ekonomika*, №5, s. 54-59.

5. Makedon, V. V. (2012), Doslidzhennia protsesiv zabezpechennia sotsial'noi vidpovidal'nosti u providnykh modeliakh korporatyvnoho upravlinnia, *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu*

sil's'koho hospodarstva: Ekonomichni nauky, KhNTUSH, Kh., vyp. 126, s. 37-39.

6. Mamonova V. and Ozerova K. (2010), Mekhanizmy vdoskonalennia sotsial'noi vidpovidal'nosti biznesu v Ukraini, *Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka*, № 2, s. 120–124.

7. Statystychnyj biuleten' "Rehional'nyj liuds'kyj rozvytok", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (data zvernennia 02.11.2019).

8. Stratehiia staloho rozvytku "Ukraina – 2020" (skhvalena Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 12.01.2015 r. № 5), available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

9. Tsili staloho rozvytku: Ukraina [Natsional'na dopovid' 2017] (2017), Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli, K., 174 s.

10. Hohulia, O. P. and Kudinova, I. P. (2011), Sotsial'na vidpovidal'nist' biznesu : monohrafiia, Nats. un-t bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy, Lysenko, Nizhyn, 175 s.

11. Sotsial'na vidpovidal'nist': teoriia i praktyka rozvytku : monohr., za red. A. M. Kolota (2012), KNEU, K., 501 s.

Стаття надійшла до редакції 26 листопада 2019 р.